

*В.В. КУРДЮКОВ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач
(Академія адвокатури України)*

ПІЗНАННЯ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Співвідношення пізнання та доказування є базисом кримінально-процесуальних правовідносин [1; 2, 33; 3, 61; 4, 161]. У свою чергу, кримінально-процесуальні правовідносини — це багаторівневе відображення кримінального судочинства взагалі, із визначеними законами учасниками та компетентними органами. Іншими словами — це система, яку можна розглядати в декількох напрямках: як систему різноманітних функцій, які належать певним учасникам судочинства у відповідності до їх призначення та/або інтересів; як систему окремих стадій судочинства, механізм яких працює в логічному та послідовному порядку; як систему процесуальних дій, зміст яких спрямований на забезпечення прав та свобод учасників процесу, збирання доказів, оцінку доказів, захист, обвинувачення, винесення судового рішення тощо. Втім, на погляд автора кримінально-процесуальні правовідносини слід розглядати, як процес, система якого має чітку основу стадійності, де кожна наступна стадія із своїми формами та способами перевіряє рішення, які було прийнято на попередніх стадіях, таким чином унеможливаючи появу помилок в майбутньому.

Поняття доказування та пізнання є філософськими категоріями. Пізніше ці поняття були запозичені іншими науками. На відміну від філософських категорій доказування та пізнання, які відображають загальні форми пізнання світу, в юриспруденції ці поняття відображають лише окремі відносини, які належать до певної сфери діяльності.

Пізнання у кримінальній справі базується на пізнаних закономірностях у суспільних та природних явищах і спрямоване не на подальше поглиблення у сутність об'єкта, а на встановлення істини конкретного факту. Специфіка такого пізнання обумовлена низкою обмежень та приписів процесуального і етичного характеру, що пояснюється своєрідністю предмета дослідження, яким є суспільно небезпечне діяння [2; 34]. Відрізняючись деякими особливостями, пізнання у кримінальній справі, з гносеологічної точки зору уявляє собою прикладне пізнання емпіричного рівня і йому притаманні всі риси такого пізнання у загально-філософському сенсі. В той же час, це пізнання може мати юридично-значущий результат, якщо буде здійснюватись як доказування. Пізнання і доказування — це нерозривно пов'язані процеси.

Досить цікавим, але спірним питанням було з'ясування характеру пізнання — безпосередньо чи опосередковано воно відбувається у кримінальній справі. Вважається, що пізнання — це завжди єдність безпосереднього і опосередкованого. Однак у філософському аспекті ці форми пізнання розрізняються — безпосереднє, сенсорне пізнання, як інтуїтивне та пізнання опосередковане, як дискурсивне.

Свого часу деякі науковці наполягали, що у кримінальному процесі безпосередньо без доказування можна пізнати збережені наслідки скоєного, залишені продукти протиправної поведінки, виявлені предмети злочинного діяння, засоби, якими були скоєнні злочини, обста-

вини, які відносяться до особи злочинця тощо. У сучасній літературі цю ідею підтримує О. Р. Белкін: «... Низка фактів, які входять як до події злочину, так і до складу предмета доказування доступні для безпосереднього сприйняття слідчим чи судом ... Всі ці факти відносяться до категорії доказів, та визнання можливості їх чуттєвого пізнання має принципове значення, як підтвердження загальності процесу пізнання» [5, 5].

Дійсно, чуттєве, або сенсорне сприйняття тих чи інших фактів, явищ може мати місце у кримінально-процесуальному пізнанні будь-яких обставин зовнішнього світу, але воно є тільки першим кроком такого пізнання. У кримінальному судочинстві факти та явища повинні бути зафіксовані у процесуальному порядку, перевірені та оцінені поряд з іншими фактами та явищами, щоб зробити висновок про їх існування та значення для справи. Для цього законом передбачені певні процесуальні дії та порядок їх проведення, результати яких можуть слугувати фундаментом судового рішення. Тому відомості, які були пізнанні у результаті безпосереднього сенсорного сприйняття, якщо вони отримані без належних процесуальних дій та без фіксування в порядку, встановленим законом і без дотримання форми конкретних процесуальних документів, юридичної сили позбавлені і виключаються із засобів кримінально-процесуального пізнання обставин, що входять до предмета доказування. Таким чином, обставини, що підлягають встановленню у кримінальній справі, за загальним правилом, не можуть бути безпосередньо сприйняті суб'єктом судового пізнання, і їх виявляють лише за допомогою доказів.

Поняття пізнання і доказування є різнозначними: предмет пізнання ширший за предмет доказування; пізнання і доказування різні за обсягом роботи, яку виконує уповноважений суб'єкт у пошуках доказів; пізнання іноді обмежується виявленням якоїсь обставини, яка використовується, як знання за межами процесу дока-

зування (наприклад, для орієнтування); доказування ж передбачає і з'ясування факту уповноваженим суб'єктом, і перетворення його з факту «для себе» у доказовий факт. Наведена ідея зводиться до того, що доказування має, крім пізнавальної, неодмінно і засвідчувальну сторону, тобто пізнання, яке здійснюється у кримінальному процесі, вимагає процесуального закріплення і офіційного засвідчення інформації про обставини справи. Отже, доказування становить собою не просто пізнання, яке може здійснюватись з будь-яких джерел і будь-якими засобами, а специфічну пізнавальну діяльність, що здійснюється лише з використанням передбачених законом джерел і засобів.

Сенс усякого пізнання полягає у досягненні істини. Це положення обумовлює постійне розширення і поглиблення наших уявлень, нашого знання об'єктивної дійсності. Процес практичного, прикладного пізнання також повинен сприяти встановленню істини. Проте у правовій літературі відсутнє достовірне визначення характеру цієї істини, що певною мірою негативно впливає і на результати її досягнення.

Підсумовуючи сказане та спираючись на ідеї В.Г. Гончаренка, слід зазначити, що саме та істина, в якій відображається незалежна від суб'єкта дійсність, і повинна бути встановлена у розслідуванні та у судовому розгляді кримінальних справ [1, 13].

Список використаної літератури:

1. *Гончаренко В.И.* Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (Методологические вопросы) / В.И.Гончаренко. — К.: Вища школа, 1980. — 160 с.
2. *Курдюков В.В.* Теоретичні засади та критерії обов'язкового призначення судових експертиз в кримінальному процесі України / В.В. Курдюков: дис...канд. юрид. наук. — Київ, 2009. — 212 с.
3. *Курдюков В.В.* Кримінальний процес як двоєдина форма пізнання та доказування у кримінальних справах / В.В. Кур-

дюков // Вісник Академії адвокатури України. — 2008. — Число 3(13). — С. 61—66.

4. *Домбровский Р.Г.* Познание и доказывание в расследовании преступлений / Р.Г. Домбровский: дис. ... д-ра юрид. наук. — Рига, 1990. — 324 с.

5. *Белкин А.Р.* Теория доказывания. Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. — М.: Норма, 1999. — 429 с.